SEÇME ŞİİRLER

NİKOLA VAPTSAROV

İNSANA ADANMIŞ ŞARKILAR

ÇEVİREN:
ERDAL ALOVA

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Birinci Basım : Haziran 1980 (Yön Yayıncılık)
İkinci Basım : Nisan 1992 (Yön Yayıncılık)

Nikola Vaptsarov

İNSANA ADANMIŞ ŞARKILAR

Seçme Şiirler

Çeviren
Erdal Alova

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 224

İNSANA ADANMIŞ ŞARKILAR
Seçme Şiirler

Nikola Vaptsarov

Çeviren
Erdal Alova

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Evrensel Basım Yayın'da
Birinci Basım: Nisan 2003

ISBN 975-6525-37-1

Baskı
Ayhan Matbaası

İNSANA ADANMIŞ ŞARKILAR

Seçme Şiirler

VAPTSAROV'UN ŞİİRİNDE İKİ HAREKET NOKTASI

Erdal Alova

Bulgaristan'da 1930'larda beliren bir grup ilerici şair ve yazar arasında Nikola Vaptsarov'un şiiri ve kişiliği özel bir yer alır. Vaptsarov'u Sofya edebiyat çevresindeki öteki şairlerden ayıran önemli bir özellik *işçi* oluşuydu. Gerçi Vaptsarov küçük üretici bir aileden geliyordu. Bir kasabalıydı. Liseyi bitirince Sofya'da edebiyat fakültesinde okumaya heves etmişti. Ne var ki, gerek ailesinin ekonomik durumu, gerekse o sıralar Bulgaristan'daki genel ekonomik ve toplumsal buhran bu şair adayını proleterlerin arasına karıştırmıştı. Vaptsarov gerçekten de, yalnızca Parti görevlisi olduğu son iki yılını saymazsak, hep işçi olarak çalıştı. Vaptsarov'un bir başka ayırdedici özelliği *yenilikçi* olmasıydı. Yenilikçiliğinin temelleri hem içerik hem de biçimde atılmıştı. Her şeyden önce, o bir işçi şair olarak işçi sınıfının koşullarını, istemlerini, bu sınıfın savaşımını yansıtıyordu. Bulgar şiirine ilk kez işçilerin sınıfsal psikolojisini sokmuştu. Bulgar şiirinde o zamana kadar çe-

şitli görünümlerde olan lirik ya da trajik kahraman ilk kez Vaptsarov'un şiirlerinde işçi tulumuyla ortaya çıkıyordu. Vaptsarov'un şiiri Bulgaristan'daki faşist diktatörlük döneminde işçi sınıfının verdiği savaşımın sesiydi. Kuşkusuz, bir şiir geleneği içinde ortaya konan bütün bu temelli yenilikler biçimsel yenilikleri de beraberinde getirecekti. Vaptsarov günlük konuşma diline ve söyleşi tarzına dayanan bir şiir yarattı. Bir Partili olarak birkaç kişilik bir toplantıda bir sorunu açıklayan, karşısındakini ikna etmeye çalışan bir üslup yarattı. Doğal ki, böylesine yenilikçi bir şiirsel tutum her zaman geç anlaşılma olasılığıyla karşı karşıya kalabilirdi. Nitekim Vaptsarov ancak öldükten sonra yaygınlaşmış, ulusal bir şair olarak tanınmıştır. Böyleyken, Vaptsarov'un yaşadığı dönemde geniş çapta tanınamamasının önemli bir nedeni olarak faşist sansürü göstermek gerekir. Yaşadığı dönemde dar bir edebiyat çevresinin dışında yaygınlaşma olanağı bulamayan şairin şiirleri illegal Parti toplantılarında, gösterilerinde okunuyor, yerini buluyordu.

Vaptsarov'un şiirini iki ana hareket noktasından açıklamak doğru olur kanısındayım: *İnanç* ve *Kavga*. Bu iki noktadan çıkan vektörlerin bileşkesi Partili bir şairin, şiirini hayatıyla doğrulamış bir şairin *poetika*'sını bir toplam olarak bize gösterir. Vaptsarov'un ilk ve tek kitabının başında yer alan, bir hayat bildirisi niteliğindeki *"İnanç"* şiiriyle kurşuna dizildiği gün yazdığı şiir arasındaki tutarlılık devrimci şiirin bir zaferidir. Şair yazgısını önceden kestirircesine şöyle demişti *"İnanç"* şiirinde:

İnancım
zırhla kaplıdır göğsümde
ve bu zırha işleyecek
kurşun
icat edilmemiştir, henüz!
İcat edilmemiştir!

Gerçekten de 23 Temmuz 1942 akşamı kurşunlar Vaptsarov'u öldürdü, ama *"zırhla kaplı inancı"*na işleyemedi. Şair öldürülmeden birkaç saat önce not defterinde şu mesajı bırakacaktı:

Ama birlikte olacağız fırtınada
halkım, çünkü sevdik seni.

"Ama birlikte olacağız fırtınada." Bu satır Yesenin'in intihar etmeden önce yazdığı son veda şiirini hatırlatıyor: *"İlerde yine karşılaşırız inan."* Ancak içerikleri çok farklı bu iki dizenin. Birincisi *"halk"*a sesleniyor; ikincisi bir dosta bırakılan mesaj niteliğinde. *"Kavga"* düşüncesi hemen bu şiirde gündeme giriverir. *"Hayatla kavgalıyız,"* der Vaptsarov. Bu satır Vaptsarov'un tavrını belirleyen ana cümlelerdendir. *"Karşılıklı Kavga"* şiirinde bu düşünce daha gelişecektir. Şairin sık sık kavgalı olduğundan söz açtığı *"hayat"*, *"yozlaşmış berbat hayat"*tır. *"Yenilip gidecek"* olandır. Bu yüzden ardından eklemeyi unutmaz.

ama sanma ki
nefret ediyorum hayattan.

"Karşılıklı *Kavga*" şiirinde Vaptsarov kendine özgü tarzıyla doğrudan hayatla söyleşiye koyulur, ona laf atar. Hani birisini kışkırtıyor gibidir. Ama şairin kafasında sorular yoktur. Yenilecek olan bellidir. Yenecek olan *"Teksas'taki işçi, Cezayir'deki hamal, özgürlük türküsünü söyleyen o çocuk"*tur. Yalnız kavganın nasıl biteceğini baştan söylemekle kalmaz, daha sonra ne olacağını da söyler:

ter ve emekle
bir hayat kuracağız
istenen
ve gereksinen
ama
ne hayat olacak!

Böylece inancının bir uzantısı olan devrimci iyimserliğini bir kez daha belirtir.

Vaptsarov'un şiirinde *"inanç"* *"kavga"*yı gerektirir. Kavganın sonucu ise inancını doğrular. Bu ilişki matematiksel kesinliktedir. Arada soru işaretlerine hiç yer yoktur.

"Fabrika" şiirinde bu kez fabrikayla söyleşiye girişir. Fabrikada çalışan birinci şahsın ağzından betimler koşulları. Havasız salonlarla bahar arasında bir zıtlık kurarak psikolojik gerçekliğe geçer.

Şairce özeleştiriyi Vaptsarov'un *"Mektup"* şiiri kadar örnekleyen bir başka şiir zor bulunur. Benzetme yerindeyse şair kendi hayatının devrimci miladının öncesini ve sonrasını lirik bir anlatımla verir. Bilinçsiz gençlik, son umutların soğuduğu, kinin *"cüzam gibi"* yayıldığı o çaresizlik... Bunun karşısına milat sonrası, *yeniden doğuş* konur. Bu yeniden doğuşun güdüsü *inanç*tır yine. Bütün o karanlık dönemin sonunda *"şakaklarında delik açmamak için"* şairi alıkoyan inançtır. Ve:

Yüreğimizdeki o kini
bugün
budur
kaynayan
bir kavgaya
dönüştüren.

Şair güçlüdür, sevinçlidir. Hayatında yitirdiği her şeyi yeniden kazanabilecek tek güç bu inançtır. Bu bireyin temelden değişikliğe uğrayışının sevinç türküsüdür.

Vaptsarov'da *"inanç"* vektörü çok yönlü bir bütündür. Davaya inanç, öğretiye inanç, insana inanç bir bağlam içinde görünür. Şair bunlardan birini anlatırken tümünü anlatır. *"İnsan Üstüne Türkü"*de hümanizm anlayışına cesaretle yaklaşır. Hapisanede devrimciler arasına düşen baba katili *"insan"* olur. Değişikliğe uğra-

yarak hayatını yeniden gözden geçirir. Vaptsarov'un şiirinde özellikle bir idam mahkûmunu ele alması, onun yazgısından hareketle polemiğe girmesi insana olan inancının eksiksiz bir ifadesidir. İdam mahkûmunun ölüme giderken söylediği türkü bir bakıma insanın zaferinin türküsüdür. Bu noktada şair kozmik boyutta bir vurgu kullanarak olayı büyütür.

Sevinçle seslenmiş
gökteki yıldızlar:
"Bravo, insanoğluna!"

"Bir Kör" adlı şiirinde Nikola Vaptsarov sevgi-kavga ilişkisini çok yalın olarak önümüze getirir. *"Kişiliksiz"* denilen yığınlara olan sevgisine gerekçe olarak getirdiği şey onların geleceğe doğru *"adım adım yürümeleri,"* savaşmalarıdır.

Vaptsarov'da inanç ana maddedir. Kandır, hayattır, besindir, aşktır, soluktur. Çocuklara der ki:

Ve ben, yemeğim olmadığından,
elimden başka şey gelmediğinden,
n'apayım
inançla
besleyeceğim sizi.

Şair basmakalıp gelme tehlikesine karşın ve de bunu belirterek *"Rapor"* şiirinde inançla *"beynimizi ve kanımızı, hatta bütün hayatımızı kaynaştırma"*nın gerekliliğinden söz eder. *"Kayıtsızlık"* tümüyle ancak böyle bir hayat tarzıyla yok edilebilir.

Vaptsarov *"Tarih"* şiirinde muhatap olarak doğrudan doğruya Tarih'i alır. Alaylı biçimde ona sorular sorar. Pek dost olmayan ve evinize zorunlu konuk gelmiş birisiyle konuşur gibi konuşur Tarih'le. Bir yandan da yaşadığı dönemin tarihsel bir kesitini verir. Çekilen acılar için Tarih'ten beklediği, daha doğrusu bekledikle-

ri hiçbir şey yoktur. Resim mesim de istemezler kitaplarda. Ama bir tek şeyi doğru dürüst yazmasını *"talep ederler"* ondan: Gelecek kuşaklara kavgada nasıl cesur savaştıklarını aktarmak. Vaptsarov'un şiirinde baştan sona kadar görülen yiğitçe savaşma gururu burada bütün çıplaklığıyla dile getirilir.

Yine Vaptsarov'un o *"kuğu şarkısı"*na, ölümünden birkaç saat önce yazdığı iki kıtalık şiirine dönelim. Bazı çevirmenlerimizin çevirdiği gibi Vaptsarov bu şiirine *"savaş"* sözcüğüyle değil *"kavga"* sözcüğüyle başlar. Kavga kavramı onda savaşı da kapsayan genişliktedir. Hayat kavgası, faşizme karşı kavga, sinmişliğe karşı kavga, sekterlikle yürütülen kavga, bütün bunlar Vaptsarov'un şiirinde bir tek *"kavga"* sözcüğüyle paranteze alınır.

İnancın ve kavganın şairi Nikola Vaptsarov şiirini hayatıyla tanıtladı. *"Ekmek ve özgürlük kavgasında, bir işçiye yakışırcasına onurla öldü."* Her gelecek kuşağın onun savaşımından öğreneceği şeyler olacaktır.

Nikola Vaptsarov, Jose Marti, Sandor Petöfi, Hristo Botev, Nâzım Hikmet gibi şair-kahramanlar zincirinin en sağlam halkalarından biri olarak yaşayacaktır.

Şubat, 1980

GENÇLERİN YARATICILIĞI ÜSTÜNE

Nikola Vaptsarov

Günümüz sanatının temelinde hiç kuşkusuz, gerçekle, çağımızı harekete geçiren güçlerle olan ilişki yatmalıdır. Belit budur. Bu belit en genç kuşaktan olan yaratıcılar için de geçerlidir. Aslında onlar için en kapsamlısıdır. Arkalarında yürünmüş belirli bir yol olanlar için güçlükler daha çoktur. Çünkü gerisin geriye dönmek zordur. Prestij önemli olsa da, yalnızca prestij sorunu değildir bu. Bu kimselerin yaratıcı çehrelerinin biçimlendiği dönem kuşkuya yer bırakmayacak bir belirginliğin işaretlerini taşımıyordu. Çeşitli ekollerden, aşırı yabancı rüzgârlar dışardan geldi. Çoğu kez bu kişiler bizim gerçeklerimizle ilişkide değildi, ondan kopmuşlardı. Şimdi tabii, yüklerini boşaltarak yerlerini değiştirmek onlara zor gelmektedir. Yazar-çizer kişinin yazma biçimini, dilini bir anda değiştirivermesi ve yaratıcılığını yeni temellere oturtarak doludizgin çalışması birdenbire olmaz. Çünkü bu iş pek o kadar kolay değildir. Bu tür eylem için yalnızca uzun, güçlüklerle dolu bir yolu geçmek değil, aynı zamanda cesaret de gereklidir.

Gençlerin durumu biraz daha başka. Onlar yükü böylesi kambur misali taşımıyor omuzlarında. Bu gibi şeyler çoğu durumda genç yaratıcılara mekanik olarak eklenmiştir. Onlar sözünü ettiği-

miz özellikleri hayati bir ihtiyaç olarak hissetmiş, olanca derinlikleri ve genişlikleriyle bu özellikleri yaşamaya zaman bulamamışlardır henüz. Genç yazarlar örnek yokluğundan da şikâyet edemezler. Sizden önce aynı yolda adım atmış olanların deneylerinden yararlanmak; bu, her insanın eyleminde en temel olandır.

Çoğu zaman gençler bu deneyimi reddetmek için sanatsal çalımlar takınırlar. Onlar arkalarında kalan her şeye döküntü gözüyle bakar, küçümseme tarzında el sallarlar. Ve şöyle derler: *"Biz yeni bir sanat yaratacağız."* Gelin, bu yeni sanata insana daha yakışır biçimde bakalım. Çoğu zaman sıradan bir köylüyü yapıtlarımızda kendi dilimizle konuşuyoruz. Bu ise, köylünün yaşamına, onun çevresine meydan okumak demektir. Bizim kahramanlarımız genellikle insanlık gerçeklerini aynı tarzda anlar, aynı yolları seçerler. Çoğu durumda kahramanlarımız ya bembeyaz ya da simsiyahtır. Esmerimsi kahramanlara bizde çok ender rastlanır. Şiirlerimiz çekici değil, kuru, belgi niteliğindeki söz dökümleridir. Şiirlerimizde kafiyeye, ritme, uyuma, kişilere, daha fazla emek ve alışkanlık gerektiren her şeye karşı kayıtsız davranıyoruz. Ve insanlar bize fazla inanmıyorlar. Az inanıyorlar, çünkü içerik açısından sanatın duygusal ve heyecanlı oluşumunu unutuyoruz. Yapıtlarımız fevkalâde düşüncelerle, gönül alıcı insanseverlikle dolu olabilir. Ama onlar yalnızca kâğıtta yazılı kalacaklardır, eğer insanların yüreklerine inebilme ustalığını öğrenemezsek.

Doğal ki, bunun tersi de vardır: Sanatsal ustalığı olanca incelikleriyle bilerek yaratabilirsiniz. Ancak yarattıklarınız bomboşsa, kullanılan malzemeye yazık olur.

'Edebiyat Eleştirisi'
12 Mart 1941

TİYATRO VE SEYİRCİ KİTLESİ

Nikola Vaptsarov

Tiyatromuza karşı tutumlarında, seyircilerin bir dizi zıt görüşleri var. Tiyatrocular seyirciyi ilgisizlikle, olur olmaz oyunlara aşırı sevgi ve tutkuyla suçluyor. Seyirci kitlesi de hoşuna gitmeyen oyunları boykot ediyor, tiyatro salonlarındaki sandalyeleri boş bırakıyor.

Resmi tiyatroya karşı bu *"pasif direniş"*in nedenleri aslında rastlansal ve yüzeysel değildir. *"Genoveva"* zamanı çoktan gelip geçti. Muazzam yığınları etkileyen toplumsal çelişkiler ve toplum katmanlarının ekonomik açıdan yer değiştirmeleri, dram yaratıcılığına ve tiyatroya karşı yeni bir ilgi yarattı.

Kendi benliğinden çıkmaya yeltenen bir Brand'ın dramı artık dram, sahne eseri değildir, kimseyi ilgilendirmez. Çünkü bugün çoğunluk *ekmek* adını taşıyan daha büyük bir trajedinin gözler önüne serilmesini beklemektedir.

İnsanların büyük bölümünün günlük yaşamı birdir, aynıdır, talihleri de öyle. Ve onlar sahnede kendi yaşamlarını görmek istemektedirler. Hem de olanca çıplaklığıyla, olduğu gibi. Bu hayat ağırdır. Bu hayat türlü güçlüklerle doludur. Öldürücüdür bu hayat. Piyes yazarı ve sahne bu durumun dökümünü, çözümünü verebilmelidir. Onlar çoğunluğun umutlarını serebilmeli, kişisel ve toplumsal önemde olanı ayırdedebilmeli ve insanlara bireysel düşler değil, gerçek inancı anlatabilmeli, gösterebilmelidirler. Bu ise, potansiyel enerjinin kinetik enerjiye dönüşmesine eşittir.

Eğer tiyatro kapıları toplumsal oyunlara daha geniş biçimde açılırsa, toplumsal Bulgar tiyatrosu sorunu da kendiliğinden çözüme bağlanacaktır.

İyiliksever eleştiri şimdiye dek yalnızca omuz silkmekle yetindi ve toplumsal oyun yokluğunu sanatımızın henüz bebek oluşuna yükledi. Bir yere kadar haklıdır bu yargısında. Ama yalnızca bir yere kadar. Çünkü her piyes bir olguyu serer gözler önüne, tipleri biçimler ve söyleşiler aktarır sahnede. Tiyatroyu kitapta olduğu gibi öğrenip benimsemek, aslında kitaptan tiyatro yaratmak demektir. Böyle yapıtların kahramanları rollerini ezbere okur, hareketleri cansızdır, sıcaklığı yoktur.

Yaratıcılıkta tam bir özgürlük olmazsa, elbette bütün bunlar yalnızca Don Kişot'un durumunu andırır.

Dahası var. Tiyatro yazarı herkesle ilişki kurabilmelidir. Sıradan insanlarla bağları olmalı, onları tanımalıdır. Tiyatro insanlar için lüks olmaktan çıkmalı, bir ihtiyaca dönüşmelidir. Böyle bir ortamda toplumsal yaşamı yansıtan oyunlar yazılıp sahnelenebilecektir. Yaşamın gerçeklerini yansıtan piyeslerin kahramanları etnografi mankenleri değil, canlı insanlar olacaklardır. Savaş sonrası köylerin yeni görünümleri sahnede canlanacaktır.

Tiyatro yalnızca yazara değil, geniş seyirci yığınlarına da her zaman açık olmalıdır. Bu yüzden çoğunluğun ekonomik olanaklarını göz önünde bulundurmalıdır.

Demek ki iki temel sorun vardır:

1. Hayatla gerçek bağları olan oyunların sahnelenmesi.

2. Geniş yığınlara tiyatroyu mal etmek.

Yoksa sözünü ettiğim pasif direniş sürecektir.

'Yeni Çan' Gazetesi
10 Ekim 1936

NİKOLA VAPTSAROV: BULGAR ŞİİRİNDE BİR YENİLİKÇİ

Prof. Penço Dançev

Yenilikçi, büyük yaratıcılar arasında yaşadıkları zamanda beğenilen, sevilen, sayılan mutlu kişiler azdır. Nikola Vaptsarov gibi hayata genç yaşta veda edenler ise bu ânı hemen hiç görmezler.

Vaptsarov sağlığında gerektiğince değerlendirilemedi. Ama ne yadsındı ne de hor görüldü. Sağlığında pek sezilmemiş, *"umutlu"* sayılan bir dizi yazar-çizer arasında özellikle ayırt edilmemişti.

30'lu yıllarda devrimci-proleter edebiyatımız hemen tümüyle Smirnenski'ye maledilir. Smirnenski büyük bir yenilikçi sıfatıyla şiirimizde ve dolayısıyla edebiyatımızda yeni bir yön gösterdi. Bu yön, sosyalist-gerçekçilik yönüdür.

Vaptsarov daha genç yaratıcı kuşağın temsilcisiydi. Düşün ve yaratı dünyası geniş ve özgürdü. Çağdaşı olan şairlerin yaratıcılığını dikkatle izliyor, özelliklerini özenle öğreniyordu. Halk yaratıcılığından da geniş biçimde yararlanıyordu. *"Haydutun Türküsü"*, *"Krali Marko"*, *"Türkü"* gibi şiirleri halk türküsü tarzında kaleme alınmıştır.

30'lu yıllardaki proleter şiiri genel olarak gelenekseldi. Konuşma biçimi daha çok söylevseldi. Lirik kahraman çoğu durumda okuyucuya ya da bir dostuna, partiye ya da düşmana seslense bile

bu şiirde kelimenin tam manasıyla sohbet havası yoktu. Bu şiir *"yüksek"* olarak nitelendirilen üsluba yakındı. İşte böyle bir şiir fonunda Vaptsarov'un şiirleri çağdaşlarına tuhaf geliyor, üzerlerinde fazla çalışılmamış, ham şiirler olarak değerlendiriliyor, düz yazıya yakınlıkları yadırganıyordu.

Vaptsarov olgunluk dönemi şiirlerini yazdığı zaman Bulgaristan'da dikta rejimi vardı. Bazı devrimci yazarlar böyle ağır koşullarda, baskının alıp yürüdüğü, bir ortamda yazmaktan vazgeçiyorlardı. Onlar bütün güçlerin illegal ve silahlı direniş eylemlerine yöneltilmesi kararındaydılar. Hatta Vaptsarov bile 1941 yılında, *"Hayır, Şimdi Şiirin Zamanı Değil"* başlıklı bir şiir yazmıştı. Her şeye karşın o hayatının son saatlerine kadar şiir yazdı. Ölümünden önce arkadaşlarına ulaştırdığı iki şiir, *"Kavga Amansız"* ve *"Veda"* bunu doğrulamaktadır.

Ama bu acımasız ve kaba çağ, yeni bir yazı yöntemini, yeni biçimleri gerektiriyordu. Bunlar en belirgin anlatımlarını Vaptsarov'un yaratıcılığında buldular, özgün bir şiir üslubuna dönüştüler.

Nikola Vaptsarov'un edebiyat alanında yenilikçilik olarak nitelendirilen başarısı için geniş nesnel ön koşullar olmasaydı, şairin bu denli açık, yenilikçi eylemi de gelişmeyecekti.

Sözün en tam ve somut anlamıyla Vaptsarov'un işçi oluşu, yaratıcılığı için büyük önem taşır. O sınıfın gerçek evlâdıydı. Fabrika işçisi, lokomotif ateşçisi, teknisyendi. Kapitalist sistemin gaddarlığını omuzlarında hisseden bir emekçiydi. İşsiz kaldığı da olmuştu. Güçlüklerle dolu ağır bir hayat çemberinde sürünmüştü. Vaptsarov emekçilerin hayatını, savaşımını kenardan seyretmiyordu. Savaşın içindeydi o. Bu savaşım aslında onun da hayatının anlamıydı.

Vaptsarov'a kadar fabrika konuları devrimci şiirimizde ciddi bir yönelim olarak yoktu. Onun şiirinin lirik kahramanı komünist

işçiydi. *"Fabrika"*, *"Fabrikada Bahar"*, *"Anı"*, *"Fabrika Kuracağız"*, *"Romantizm"*, *"Aydın Ateşçi"*, *"Gorki"* gibi şiirlerinde yalnızca emekçilerin mutsuz, bedbaht hayatları güçlü ve gerçekçi bir dille verilmekle kalmıyor, onların görkemli gücü, dünyanın yarınki efendisi olduğuna ilişkin inancı, iyimserliği de anlatılıyordu.

Vaptsarov'un şiirinde ilk kez *"yeni romantizm"* hissediliyordu. Bu, teknik çağın, 20. yüzyılın romantizmiydi. İnsanlığın özlemini çektiği yeni günlerin havasını bu kadar açık olarak bütün benliğiyle hisseden çağdaş bir şair yazabilirdi bunu. *"Romantizm"* şiiri rastlansal olarak yazılmış, bir polemik şiiri değildir.

Vaptsarov'un yenilikçiliğiyle ilgili bir ön koşul daha var. Vaptsarov'dan söz ederken, devrimci bir şair diyoruz. Elbette ki komünist bir şairin profesyonel bir devrimci olması koşul değildir ve olamaz. Gerekli olan komünist ideallerin, şairin entelektüel ve duygusal dünyasını da içermesi, onun uzgörüşlülüğünü de kapsamasıdır. Ama şair kavganın içindeyse ve kavgayı harekete geçiren güçlerden biri ise, doğal ki, bu konum müthiş bir avantajdır. Nitekim, Vaptsarov'un yaratıcılığında söz konusu avantaj konusal özelliklerden değil, şiirinin gerekçelerinde, olağanüstü gücünde ve enerjisinde, çelikleşen inancındadır.

Nikola Vaptsarov'un yenilikçiliği, tarihsel anın özelliklerini, yönelişlerini edebi bir biçimde vermekten oluşmuyordu yalnızca. Şairin bize bıraktığı az sayıda eleştirileri yaratıcılık ilkelerine bilinçli bağlılığını, adalete inancını, belirli bir görüş sistemine bağlılığını kanıtlar. Bu eleştirilerinde şair sözsel ifade, yani biçimin gereği sorununu da ortaya koymaktadır.

Vaptsarov belirli estetik ilkeler sistemi üzerinde bilinçle direnen, Bulgar şiirine genellikle devrimci sosyalist şiirimizin geç-

mişteki ve gelecekteki görüntüsüne gerçekçi bir gözle bakan; bu şiirin yüksek düşünsel görevini yapabilmesi için nasıl olması gerektiğini çok iyi bilen, anlayan bir yaratıcıydı.

Nikola Vaptsarov yeni şiirin araçları konusunda çok ısrarlı, dirençli ve duyarlıydı. Bunun açıklaması mümkündür.

Yeni yaratıcılık yönteminin oluşturulması, içerik bakımından sosyalist bir şiirin yaratılması ilkin Hristo Smirnenski tarafından gerçekleştirildi. 30'lu yıllarda devrimci komünist şairler onun eylemini sürdürdüler, sağlamlaştırdılar. Vaptsarov, Hristo Radevski, Mladen İssayev, Nikolay Hrelkov ve öteki komünist şairlerle birlikte yaratıyordu. Vaptsarov, yeni yöntemin ilkelerini estetik üslup açısından gerçekleştirdi. Dahası var: Şiir sorunlarına özellikle duyarlı olan daha genç bir kuşağın temsilcisi sıfatıyla, bu kuşağın araştırmacılarının en belirgin ifadecilerinden birisiydi. Bu amaçsız bir biçimsel araştırma değildi. Toplumsal, tarihsel anın, konumuna, içeriğine, havasına uyumlu bir tarzdı. Bu çok önemlidir. Daha zengin, daha etraflı, daha estetik bir biçimde yaratmak, söz konusu yöntemin genel ilkeleri için tarihsel bir zorunluluktu.

Kabul edilmiş bir gerçektir. Vaptsarov'un yenilikçiliği söz konusu olunca, ilkin, onun şiirinin genel olarak *"konuşma tarzı"*nda oluşu ele alınır. Bu doğrudur. En geniş anlamda konuşma tarzı, Vaptsarov'un şiirinin demokratikliğinin en belirgin göstergelerinden birisidir. Şair, çağdaşına mümkün olduğu kadar yakınlaşmaya çalışır. Okuyucunun bilincini etkilemek için en etkin biçimleri, en kısa yolları araştırır.

"Konuşma tarzı", *"türküsel söyleyiş"* biçimi, *"sosyalist şiirde yenilik"* gibi büyük ve bileşik bir sorunu bütünlemese de çok önemli özelliklerdir. Bu tarzlar, geçiş dönemlerinde her zaman ön plana çıkmışlardır.

Vaptsarov'un şiirini, söz konusu *"konuşma tarzı"*nı gerekli ve güncel yapan tarihi an, devrim savaşımındaki yeni aşama, yalnızca onu değil, ondan önce gelen, çağdaşları olan başka şairleri de etkilemiştir.

"Havanın yetmediği" o ağır yıllar, çetin savaş yılları, *"toplumsal olmayan"* melodik ve uyumlu estetik araçlarda basitlik gerektiriyor, günlük konuşma tarzına yakın sözdizimsel bileşimleri, söz ve anlatımları ön plana çıkarıyordu. Çağın tarihsel savaşının şiirsel özelliği, söylevcilikten kurtulmalı, ciddi bir biçimde, gerçekçi olarak seslenmeliydi yığınlara. Bunun tipik bir örneği, Vaptsarov'un *"Tarih"* şiirinde görülür. *"Ciddi ve kısa"* şiir üslubunun, çağın ruhuyla yaşayan o dönemin başka şairlerinin de üslubu olmaya başladığını görmemek haksızlıktır.

Nikola Vaptsarov, yenilikçi olarak birdenbire çıkıvermedi. O, edebiyat alanında yalnız da değildi. Onu, kendisinden önce gelenlerin ve çağdaşlarının karşısında göstermek, tarihe aykırı bir olay olacaktır. Vaptsarov onlardan ayrılamaz. Geçmiş ve çağdaş Bulgar şiirinin dışında düşünülemez onun varlığı. Bunun tam tersini yapmak, Vaptsarov'un yaratıcılığını, ondan önce gelen ve onunla omuz omuza yaratan şairlerin estetik ve üslup özelliklerinde *"eritmek"* de doğru değildir. Bu haksızlıktır. Çünkü tarih, o dönemde yaşayan bir dizi şairin yaratıcılığında gördüğümüz çizgileri bir üslup sisteminde senteze ulaştırma görevini ona verdi. Vaptsarov bütün çizgileriyle, bütün yönleriyle yenilik sürecini parlak ve ardıcıl bir biçimde yaptı.

Vaptsarov'un şiirinde *"sohbet"* anlarını belirleme güç değildir. En karakteristik yapıtları söyleşi üzerine kurulmuştur. Bunu belirlemek gerekli. Ama yalnızca bununla yetinilemez. Yeterli değildir bu. Daha önemlisi, bu söyleşinin nasıl yapıldığı, nasıl yürütüldüğüdür.

Vaptsarov'un *"sohbet"*i Mayakovski'den farklıdır. Büyük kitleler önünde *efekt* arayan romantik çağrı niteliğindeki söyleşi Vaptsarov'a yabancıdır. Gerçi onun sözleri duyguludur, duygusaldır. O, karşısındakine kendi inancını, iyimserliğini aşılar ısrarla. Amacı karşısındakini kendi tarafına kazandırmaktır. Bütün bunlara karşın, Vaptsarov'un sözleri söylevsel değildir... Kürsülerden, sahnelerden, toplantı salonlarından seslenmez o. Sohbet eder basbayağı, konuşur, söyleşir. *"Sen"* seslenmesi ona özgüdür. Söyleşide bulunduğu kişiler bazen birkaç kişidir. Ama çoğunlukla konuştuğu duygusunu uyandırmaz hiçbir zaman. Çünkü sohbetin her zaman somut niteliği vardır. Bu şair, fabrikayla konuştuğu zaman bile böyledir (*"Fabrika"* şiirini hatırlayınız). Bir başka şiirinde Tarih'le söyleşidedir.

Elbette Vaptsarov'un bütün şiirleri söyleşi niteliğinde değildir.

Komünist şairin amacı, yaratıcılığıyla geniş halk yığınlarına yanaşmak, onların bilincini etkilemek, insanlara yardımcı, yararlı olmaktır. Kendine özgü üslubuyla, bir dizi araçlar sistemiyle o şair ve okur arasındaki uzaklığı kısaltmayı başarır. Vaptsarov'un şiirlerinde demokratiklikten söz ederken işte bu noktayı göz önünde bulunduruyorum. Vaptsarov'un söz haznesi sadedir, halk diline yakındır. Dilinde uydurmacılık ya da herhangi bir yapay olağanüstülük yoktur. Dilinin sözdizimsel özellikleri için de geçerlidir bu sözler. Vaptsarov, her zaman kendi özel ilkesine –sadeliğe– bağlı kalır. O, bu ilkenin bilinçli ve ısrarlı bir taraftarıdır.

Nikola Vaptsarov'un şiirinde BEN zamirine çok sık rastlanır. Ama bu *"ben"*, bizi hiçbir zaman garip, kapalı bir dünyaya götürmez. Vaptsarov'un *"ben"*i, her zaman bizi dışarıya, dünyaya, insanlar arasına çıkarır. Vaptsarov kendi kişiliğinden, özel dünyasından, özgeçmişinden bir şiir merkezi çıkarmaz. Şiirinde *"ben"*

ve *"biz"*, durmaksızın ve hissettirilmeden birbirini izler, bir bütün oluştururlar.

"Ben" ve *"biz"*, ölümden önce yazdığı *"Kavga Amansız ve Katı"* şiirinde bile bir bütüne dönüşür.

Ben düştüm. Yerimi başkası alacak...

İkinci dörtlükte o, her zamanki gibi, yine kendine bağlı kalarak, *"biz"* diye konuşur.

Ama, birlikte olacağız fırtınada
halkım, çünkü sevdik seni.

Aşk, sevgi şiiri olarak niteleyebileceğimiz bir tek şiiri vardır Vaptsarov'un. O da *"Veda"* şiiridir. Özeldir. Somut adresli. Söz konusu şiir, bir bütün olarak sevgi duygusunun, toplumsal duyguların, toplumsal sorunlar, yönelimlerle örgütlenmesinin ulaşılmaz bir örneğidir.

Vaptsarov'un şiirinin ses tonunun başlıca özelliği, *"söyleşi"* tarzına bütünüyle bağlı oluşudur. Yer yer yapılan bozmalar estetiktir. Söz yerindeyse, bunlar araştırılan düşünsel estetik efekt amaçları için özenle programlaştırılmış, öngörülmüştür.

Vaptsarov'un şiirlerinin çoğunluğunda, hece vezni karışımıyla söyleyişler göze çarpar. Yapıtın uyumlu akışında patlayışı andıran duraklamalar vardır. Duygusal bakımdan güçlü sözler vurgulanır.

Melodik akışı nötralize etmek için, Vaptsarov şiirini iyice *"döver"*, ön plana, sözün düşünce anlam yönünü alır. Uyuma değil, metne üstünlük sağlar. Uyum, anlambilimsel, semantik amaçlara bağımlı kalır.

Vaptsarov'un sık sık kullandığı araçlar arasında tekrarlamalar da önemlidir. Anlam bakımından birbirlerine yakın olan fiilleri

kullanır, şiirini güçlendirmek amacıyla. Duraklamalara da önem verir. Her dize, hem duygu ve düşünce bakımından özeldir, hem de öteki dizelerle kopmaz bir biçimde bağlıdır, bir bütün oluştururlar.

Vaptsarov'un az sayıdaki şiirlerinde çok renkli söz ve anlatım araçlarına rastlamaktayız... Bir bütün olarak bu araçlar yıllarca üzerlerinde ısrarla çalışılan özgün bir sistemi oluştururlar. Bu sistem, öyle olur olmaz yaratmalar değildir. Bir buluştur.

Vaptsarov'un şiirinin büyük konusal ve duygusal renkliliği her şeyden önce hayatın sorunlarına, olaylara, olgulara, insanı şaşırtacak denli yakın oluşunda gizlidir. Bu kadar az şiir arasında konular çok zengindir; fabrikadaki çalışmaya adanmış olanlar, yurt üstüne söylenmiş türküler, İspanya şiirleri, Puşkin, Botev, Gorki gibi kişiliklere adanmış şiirler, tarihe, savaşa, devrime, devrimin amacına, çocuklara ve onların geleceğine adanmış şiirler. Aslında Vaptsarov'un her şiiri büyük bir soruna, günün, yurdun, insanın, toplumun, insanlığın en önemli sorunlarına birer şiirsel yanıttır.

Vaptsarov'un şiirine şöyle bir bakan herkesin dikkati çekilir. Onun amaçlarını dile getirmek için kullandığı araçlar her zaman yalınlıktan, somut yansıtmalardan yanadır. Yapmacıklardan kaçınır bilinçli olarak. Şiiri, çok yönlü ve kıvrak oluşuyla özel sayılır. Şunu da belirtmek gerekir ki, onun serbest nazımla yazılmış şiirleri de vardır, klasik şiirleri de. Bazen gerekli gördüğü dizeleri basamak basamak dizer, bazen düşüncesini tam olarak verebilmek için dörtlük tarzını seçer. Kimi zaman ise, bir şiirde her ikisini de kullanır. Kimi şiirlerinde türkü, özellikle halk türküleri biçimleri ağır basar.

ŞAİRİN EŞİ BOYKA VAPTSAROVA İLE BİR KONUŞMA*

"Sayın Boyka Vaptsarova şair Nikola Vaptsarov ile tanışmanızı bize anlatır mısınız?"

"1932 yılıydı. Blagoevgrad'a 80 km. uzaklıktaki Barrakovo köyünde bir grup öğrenci toplanmıştık. Vaptsarov o sıralarda Koçerinovo'daki kâğıt fabrikasında çalışıyordu. Arkadaşlar, Nikola Vaptsarov'u görmeye gidelim dediler. Ancak fabrikada bir adam kendisini daha sonra görebileceğimizi söyledi. Öğleyin bir lokantada Vaptsarov ile karşılaştık ve tanıştık. Daha sonra hep birlikte kıra gittik. Gruplar şarkı söyleyip dans ediyorlardı. Vaptsarov'la edebiyat üstüne konuşuyorduk. Sonra bize şiirler okudu. Vaptsarov sürekli bana bakıyordu. Karşılıklı bir ilgi doğdu ve orada birbirimize aşık olduk. İki ay sonra Blagoevgrad lisesini bitirip Sofya Üniversitesi'ne yazıldım. Edebiyat okumak istiyordum.

Vaptsarov bana mektuplar yazıyordu. Evlenme teklifinde bulundu. Bir sevgilisi vardı, ondan ayrıldı. İlk elde bu teklife yanaşmadım. Çünkü ben çok yoksul bir aileden geliyordum. Onun ailesi ise yörede tanınmıştı. Ancak o benim tavrımın saçma olduğunu söylüyordu.

1932 yılında faşist Makedon örgütü Vaptsarovları sürekli olarak tehdit ediyordu. Bu arada ben de tehdit altındaydım. Sofya'da yüksek öğrenimimi yarıda bırakıp Koçerinovo'ya geldim. 11 Şubat 1934'de evlendik.

* Bu konuşma, Ekim 1979'da Sofya'da yapılmıştır.

"O sıralarda yaşam koşullarınız oldukça zor olmalı..."

"Evet, evet. İlk oturduğumuz ev, bir oda bir mutfaktan oluşan bir fabrika eviydi. Evimizde bir divan, bir masa, bir iki sandalye vardı. Bunlar da zaten eve aitti. Biraz da çeyizim vardı. Kocam teknisyen olduğu için işçilere oranla daha iyi aylık alıyordu. Ancak eli çok açıktı. Herkese para veriyor, sonra arkasını aramıyordu. Kardeşi Boris'e de yardım ediyordu. O zamanlar ayda 3.200 leva kazanıyordu. Ama bunun dörtte biri eve giriyordu. Çünkü peşin para çekip arkadaşlarına borç veriyordu. Bize kalan parayı da kitaba ve yemeğe harcıyorduk."

"En çok okuduğunuz yazarlar hangileriydi o zamanlar?"

"Bulgarlardan Peyo Yavorov, Simirnenski, Karaslavov, E. Stanev, S. Minkov. Ruslardan Lermontov, Puşkin, Dostoyevski, M. Gorki, L. Tolstoy, M. Şolohov, Mayakovski. Avrupalı yazarlardan Goethe, Schiller, Byron, Materlinck, Strinberg, İbsen vb. en çok okuduğumuz yazarlar arasındaydı. Vaptsarov fabrikada işten vakit bulduğu zamanlarda kültürel çalışmalar yapıyordu. Amatör bir tiyatro topluluğu kurmuştu. Bu dönemde, Bulgaristan'da ilk işçi piyesi sayılan bir piyes yazdı. Bu piyesin kahramanları işçilerdi. Aslında bu yapıt otobiyografik sayılabilir. Oyundaki mühendis, genç bir heykeltraştır. Bu mühendis Vaptsarov'un kişiliğine çok benzer. Genç mühendis de uyumlu bir toplum için savaşır. Tıpkı Vaptsarov gibi gerekirse hayatını davası için feda edecektir."

"Bildiğimize göre çok geçmeden Sofya'ya göç etmek zorunda kaldınız."

"Evet. Birkaç ay sonra Nikola'yı işten attılar. Biz de Sofya'ya gitmek zorunda kaldık. O dönemde Bulgaristan'da işsizlik çok

yoğundu. Sofya'da iş bulabileceğimi sanıyordum. Elimizde biraz para vardı. Çabucak tükendi. Küçük çocuğumuz hastalandı. Üç gün içinde öldü. Onu gömmeye paramız yetmiyordu. Ressam Boris Angeluşev yardım etti. Bir tabut aldı. Nikola fabrikadan fabrikaya iş arıyordu. Bazı arkadaşları teknisyen arayan fabrikaların adlarını veriyorlardı. Gittiği yerden iki gün sonra gel, deniyordu. Bu arada soruşturma yapılıyordu. Komünist olduğu için hiçbir işe almıyorlardı.

1936 Mayıs'ının sonunda geldik Sofya'ya. Bu kente gelmemiz bir bakıma onun için yararlı olmuştu. Burada yazarlar, sanatçılar çevresine girdi. İlerici-devrimci yazarlarla arkadaşlığı onu etkiledi. Nikola seve isteye şiir yazmaya koyuldu. Bunlar yeni tarzda şiirlerdi. *"Vatan"*, *"Şafak Söküyor"*, *"Gorki"* şiirleri gibi.

O sıralarda demiryollarına makinist-ateşçi olarak girdi. Bu çok ağır bir işti. Ancak paramız olmadığından bu işi kabullendik. Günde 10-12 saat kömür taşıyordu. Kısa zamanda hastalandı. Çok zayıfladı. Kan kusmaya başladı. Bu işi bırakmak zorunda kaldı. O sıralarda ben de işimden atıldım."

"Bu kadar zor koşullar altında şiir yazmaya nasıl vakit bulabiliyordu?"

"Serbest bulduğu her zamanını şiir yazarak değerlendirirdi. Genellikle geceleri geç vakitlere kadar mutfaktaki küçük masada çalışırdı. Çünkü evimiz küçüktü. *"Tarih"* şiirinde bunu güzel anlatır. Geceleri uyandığım zaman onu hep çalışırken bulurdum. Çok iyi hatırlıyorum sabahları çok zor kalkardı. Hep uyumak isterdi. Ancak her sabah 6'da kalkardık. 1937'de iki edebiyat yarışmasını kazandı. Bu ona moral verdi. Bu sıralarda *"Savaş"*, *"Ateşçi"* şiirlerini yazdı *"Ateşçi"*de durumunu çok güzel anlatır."

"O sıralardaki günlük yaşamınızdan söz eder misiniz?"

"Çok çeşitli insanlarla arkadaşlık kurmuştuk. Yazarlar, ressamlar, işçiler, teknisyenler, öğrenciler, komşular. Akşamları dostlar bize gelir ya da biz onlara giderdik. Nikola lokantalara gitmeyi çok severdi. Bu onun yeme içmeyi sevmesinden değil, dostlarla bir arada olmayı sevmesindendi. Belki şimdi gülünç gelecek ama, birlikte lokantaya gittiğimiz zamanlar yalnız bir köfte, kahveye gittiğimizde de bir kahve söylerdik. Tabii parasızlıktan. Fotoğraflara bakarsanız Vaptsarov'u hep aynı takım elbiseyle görürsünüz. 6 yıl aynı elbiseyle dolaştı. Yalnız gömleklerini değiştirirdi. Yıllarca tavan aralarında yaşadık. En son oturduğumuz iki göz ev bizim için saray gibiydi. Hiçbir kültür olayını kaçırmazdık. En ucuz biletten alıp sürekli sinemaya, sergilere giderdik."

(Bu sırada Vaptsarov'un yakın arkadaşı yazar İvan Martinov yanımıza geliyor. Boyka Vaptsarova, Martinov'un Vaptsarov'un yaratıcılığı üstüne ilginç bilgiler verebileceğini söylüyor.)

İVAN MARTİNOV:

"1940 yılları Bulgar edebiyatı için çok önemlidir. 1923 antifaşist ayaklanmasından sonra Partimiz dağılan üyelerini toparlamaya başladı ve 2. Dünya Savaşı başında birkaç edebiyat gazetemiz çalışmaya başlamıştı bile. O zaman önde gelen yazarlar arasında H. Radevski, N. Hrelkov, Z. Stoyanov, M. Grubişlevaya vardı. O dönemde devrimci Bulgar şiirinin zirvesinde Vaptsarov yer alıyordu. Kendisi Yavorov'dan esinlenmesine karşın, proleter devrimci şiiri Smirnenski'nin geleneğinde geliştirdi. Vaptsarov *"Bir Kör"* ve *"Yığınlar"* şiirlerinde yığınlara olan inancını anlatır. Vaptsarov neden büyük şairdi? Smirnenski işçi sınıfının ağır koşullarını, bu sınıfın emellerini yansıttı. Proletaryanın dileklerini en geniş anlamda şi-

irleştirdi. Vaptsarov ise aynı konuları sınıf-parti ilişkisi açısından ele aldı. Bundan dolayı da daha yüksek bir aşamada yer aldı. Bütün bunları insanlığın genel sorunlarıyla birleştirince Vaptsarov'un Bulgar şiirine getirdikleri daha iyi anlaşılır.

Biçim açısından Vaptsarov yenilikçiydi. Geo Milev ve Mayakovski'den etkilendi. Bulgar şiirine biçimde yenilikler getirdi. Serbest nazımla yazdığı şiirlerinde iç ritm, iç uyum belirgindir. Müzik çok egemendir."

(İvan Martinov'a verdiği bu kısa bilgiden dolayı teşekkür ediyoruz.)

"Sayın Vaptsarova size en çok sorulan sorulardan birisi de eşinizle son görüşmeniz olmalı. Vaptsarov'la son görüşmenizi bir kez daha anlatır mısınız?"

"23 Temmuz 1942'de, yani Nikola Vaptsarov'un kurşuna dizildiği gün kendisiyle üç kez görüştüm. Duruşma salonunda Vaptsarov'un annesi ve ben vardık. 19 Temmuz 1942'de duruşma sona erdi. Mahkeme kararının ne zaman okunacağı belli değildi. 23 Temmuz sabahı Vaptsarov'un annesiyle birlikte askeri kulübün önündeki bahçedeydik. Saat 11.00'a doğru bir kadın geldi. Mahkûmların duruşma salonuna götürüldüklerini söyledi. Hemen oraya gittik. Bütün semt abluka altındaydı. Salona mahkûmların en yakınlarının bırakılacağını söylediler. Herkes yerini aldı. Karar okundu. 12 kişi ölüme mahkûm olmuştu. Tabii aralarında Vaptsarov da vardı. Biz onlara doğru yaklaşmak istedik, ama izin vermediler. Mahkeme başkanına rica ettim. İlkin razı olmadı, *"her şey bitmiştir"* dedi. Sonunda razı ettik 3 dakika görüştük kocamla. Vaptsarov sürekli bizden özür diliyordu. Bizi belaya soktuğunu söylüyordu. O zamanlar yasa gereğince komünist mahkûmlar hükümete yarım milyon leva borç-

lanıyorlardı. Bu yasa komünistlerin akrabalarını yıldırmak içindi. Nikola özellikle bizi borç altına soktuğu için de özür diliyordu. Kaynanam resmi makamlara başvuracağını söyledi. Fakat Vaptsarov böyle bir şey yapmayın, nasıl olsa bizi öldürecekler dedi. Onları kamyonete bindirdiler. Mahkeme kararı 24 saat içinde uygulanacaktı. Bu kararın mühletinin uzatılması için çeşitli yerlere başvurduk. Kimse bizi kabul etmedi. Öğleden sonra bir görüşmeye daha hakkımız olduğunu söylediler. Hapisaneye gittik. Ölüme mahkûm edilenler ayrı odadaydı. Askerler bekliyordu. Bizi özel bir duruşma odasına götürdüler. İki tarafta tel örgüler vardı. Nikola beni görünce: *"Doğu cephesinden ne haber var?"* diye sordu. Bu arada bana bir şey vermek istiyordu. Elini uzattı. Anlayamadım. 5 dakika görüştük. Ayrılmamızı söylediler. Biz kapıda bekleşiyorduk. Bir ara onları yine gördük. Vaptsarov elimi sıktı, bu arada elime bir şey bıraktı. Dışarı çıkınca baktım. Bu bir kâğıt parçasıydı ve o gün yazdığı o iki ünlü şiir yer alıyordu. Burada bir noktayı açıklığa kavuşturmak isterim. Saat 11.00'da Mladen İssayev'e verdiği defterde *"Kavga amansız ve çetin"* diye başlayan şiirin ilk kıtası vardı. Bana verdiği bu kâğıtta ise aynı şiirin ikinci kıtası da yer alıyordu. Şiirin altında saat 14.00 yazıyordu. Yani şiirin ikinci kıtasını 11.00 ile 14.00 arasında yazmış olmalı.

Bu arada Bakanlar Kurulu'na başvurduk. Kimse yoktu. Sonra anladık. Bizi görünce arka kapıdan girmişler kurul odasına. Akşam oluyordu. Bir cip gördük. İçinde ünlü faşist polis şefi Geşev ve bir papaz vardı. Artık idam kararının yerine getirileceğini anlamıştık. Hava kararmaya başlamıştı. Yedeksubay atış poligonuna gidin idamlar orada olacak dediler. Oraya gittik. Hepimiz çok kötüydük. Kadınlar ayaküstü bir oturum yaptık, karar ver-

dik. Düşmana gözyaşımızı göstermeyecektik. 3 kişi seçtik içeri girip durumu öğrenmeleri için. Geşev bizi gördü. Bağırmaya başladı. Ancak bir başka faşist: *"Bırak gelsinler, kanlı düğünü görsünler!"* dedi. Bununla, kurşuna dizilmeden az önce nikahlanan Anton Popov'u kastediyordu. Kamyonet geldi. Ben Vaptsarov'un yanına gittim. Sürekli beni yatıştırmaya çalışıyordu. Bu arada özür diliyordu. Hayatımı nasıl düzenleyeceğimi sordu. Çünkü işimden atacaklarını biliyordu. Nikola bana mimarlık okumamın daha iyi olacağını söyledi. Zaferden sonra Albay Radoynov'un* adını taşıyan bir çocuk yuvası yapmamı istedi. Ama ben onun isteğini gerçekleştiremedim. Çünkü mimarlık okuyamadım. Konuşmamız normal olmuyordu. Bir iki söz söyleyip duruyordum. Bu arada nikah töreninin bitmekte olduğunu görüyordum. Ancak papaz, çiftin birkaç dakika daha birlikte olabilmeleri için duayı uzattıkça uzatıyor, Geşev de papaza bağırıyordu. Nikola'ya onun için ne yapabileceğimi sordum. Şiirlerini korumamı istedi. Zaferden sonra onları yayınlatmamı rica etti. İlk redaktörünün Hristo Radevski** olmasını istedi. Öyle de oldu. Sonra ayrıldık. Son defa sarıldık. Yoldaşlarına selam söyledi. Bizleri bir cipe bindirdiler. Sofya'da indik. Evinize gidin dediler. Akşam saat 21.00'da onları kurşuna dizmişler.

Ertesi sabah Vaptsarov'un annesiyle birlikte mezarlığa gittik. 6 kişinin gömüldüğünü öğrendik. Ötekilerin de akrabaları

* Albay Tsvyatko Radoynov, Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı Merkezi Askeri Komisyon'un başkanı; Bulgaristan'daki anti-faşist direnişin askeri sorumlusu, partizanların komutanıydı. Sovyetler Birliği'nde sürgünde bulunan Radoynov faşist işgale karşı silahlı direniş kararı alınınca paraşüt birliğiyle havadan Bulgaristan'a indi. Ülkede illegal olarak hareketi yönetmeye başladı. Ancak faşistler tarafından öldürüldü.

** Nikola Vaptsarov'un yakın dostu olan Hristo Radevski (d. 1903) 1930'ların önemli şairlerindendir. 1929 yılından sonra devrimci yazarların çevresinde toplandıkları dergilerden biri olan RZF'yi (1925-1934) yönetti. Bulgar Yazarlar Birliği'nin genel sekreterliğini ve Eylül dergisinin başyazarlığını yaptı. Vaptsarov'un sevdiği ve güvendiği yakın dostlarından biri olarak tanınır.

gelmeye başladı. Hepimiz ağlıyorduk. Orada duran bir ajan sürekli bizi gözetliyordu. Evimize döndük. Öğleden sonra yine gittik. Bizde ölümden sonra mezarlığa yiyecek içecek götürülür. Vaptsarov bana yiyecek getirmeyin, onları hapisanedeki yoldaşlarıma götürün demişti. Ben de bu yemeklerin arasına onun son şiirini koyuyordum ve hapisaneye ulaştırıyordum. Çalışmalarım ürün verdi. Vaptsarov'un bu son şiirleri çok yaygınlaştı. Herkes evime başsağlığına geliyordu. Şiirler kısa zamanda bütün Sofya'da yaygınlaştı.

N. VAPTSAROV'UN EŞİ BOYKA VAPTSAROVA'YA YAZDIĞI AŞK MEKTUBU

19.1.1933
Koçerinovo

Dur Boyka, genelleştirmelerinle o kadar uzağa gitme. Mektubunda yaptığın incelemedeki matematik çelişki sezilse de, sen yine de doğru yolda değilsin. Çünkü, bilmelisin ki aşkın olduğu yerde mantık hareketsizdir. Mantık gönül işlerinin çoğunu aydınlatamaz. Bu güce sahip değildir de ondan. O, arkasında anlatılması güç bir mutluluk ateşinin yandığı, yokedici kuruntu bulutlarının ve insani olmayan çelişkilerin yer aldığı kapıyı açma yetkisine sahip değildir. Aşkımızda yalnızca güneşin yer alacağını, sevgimizin yalnızca hoş, kaygısızca söylenen bir şarkı olacağını hiçbir zaman sanmadım. Hatta böylesi bir sevgiyi arzulamıyorum bile. Düşün bir, böyle bir aşk ne kadar sade ve renksiz olur. Düşün, ne kadar boştur aşkın böylesi. Böyle monoton bir *"sevgicik"* yalnızca duygudan yoksun, güzeli ve kötüyü ayırt etme sezgisinden yoksun kimseler için varolabilir. Aşkımızın çok renkli olabilmesi için akılcı bir biçimde çeşitli yönler araştırmamız gerektiğini söyleme dileğinden uzağım. Yaşam bizim önümüze bin bir sorun koyacaktır. Bunları herkes kendi tarzında çözümleyecektir. Ve sonra bu sorunları genelleştirmek için bizim kişiliklerimiz karşılaşacaktır. Bu uğraşta birinin ötekine dönüşümü benim için aşkta en yüksek aşamadır.

Mutluluğumuzun yangın gibi yok edici olup sonra yeni biçimlerle harekete geçmesini istiyorum. Ansızın doğabilecek şeyler istiyorum ben.

Laura ve Petrarka'nın aşkını düşün. Ne kadar mutlu ve ne kadar mutsuzmuş bu aşk. Edgar Poe'yu ve Neli'yi düşün, Lora ve Yavorov'u düşün.

Ben işte böyle istiyorum Boyka. Ardımdan yürüyecek misin? Yürüyecek misin ardımdan Boyka, yoksa korkacak mısın? Bana inan, hiçbir zaman pişmanlık duymayacaksın. Benim, Petrarka olduğumu sanma sakın. Fakat sen Laura olabilirsin. Sen, aydınlık bir esin perisi olabilirsin. Laura, Neli ya da Lora olduğun zaman, onlar gibi trajik bir sona uğrayacağın anlamına gelmez bu.

Şimdi en azından trajik şeyler düşünebilirsin. Çünkü seni seviyorum Boyka. Daha ne istiyorsun? İşte topu topu dört gün geçti aradan ve hasta gönlüm senin için ağlıyor bak.

Anılarımız canlanıyor kafamda. Gülüşünle, güzel, oynak gövdenle karşımdasın. Ve ben şaşıyorum. Şimdiye kadar nasıl yaşayabilmişim senin varlığından habersiz, senden uzak. Anlayamıyorum, anlayamıyorum, beni nasıl, neyle bağlayabildin bu kadar sıkıca? Ve biliyor musun, bunu anlayamadığıma seviniyorum.

Çünkü aşk çözümlenemez.

İşte böyle Boyka, insan aşkı anlayamaz. Sorunu yanıtlıyorum. Ama bu sorunun yanıtı kâğıda kaleme sığmaz. O bir duygudur, hissedilir.

İşte, olup bitenler içimde tuhaf bir dalgalanma halinde. O kadar rahatım ki. Ellerimi açsam, kanatlanacağım, uçacağım.

Bütün bunlar belki benim düşgücümün ürünü, yüreğimin çağrışımları. Fakat yukarılara çıktığımı hissediyorum. Böyle bu. Çünkü gönüllerimiz güzelliğin senfonisiyle birleşiyor. Sonsuz aydınlık içindeyiz ikimiz.

Gülüşünü bozmamak için seni hafifçe öpüyorum.

Nikola
bugün senin evine geldim
"Angel Kınçev" 37'ye.
Burada her şey senin bıraktığın gibi duruyor
yatak, dolap, masa,
denizci defterlerin, elyazmaların
ve yatağının üzerindeki
Yavorov'un maskı
ve İspanyalı savaşçının portresi.
İspanyalı elinde tüfek
hep öyle duruyor
sevginin alınlığını tutan
kinden bir sütun gibi
ve hâlâ bağırıyor
çerçevesinden:
"Non Pasaran."

Yannis Ritsos

MOTOR TÜRKÜLERİ

(Seçmeler)

İnsan Üstüne Türküler

İNANÇ

İşte, soluk alıyorum,
çalışıyorum,
yaşıyorum
ve şiirler yazıyorum
(elimden geldiğince).
Hayatla ben
bakışıyoruz kaş altından
ve savaşıyorum onunla,
gücümün yettiğince.

Hayatla kavgalıyız,
ama sanma ki
nefret ediyorum hayattan.
Tersine, tam tersine!
Sonunda bilsem öleceğim,
hayatı kaba,
çelikten pençeleriyle
yine seveceğim!
Yine seveceğim!

Diyelim, boynuma
geçirip yağlı urganı
sordular bana:
"Söyle, ister misin bir saat daha yaşamak?"
Haykırırım hemen:
"Çözün!
Çözün!
Çabuk çözün
ilmeği, canavarlar!"

Hayat için
her şeyi yapabilirim.
Uçabilirim gökyüzünde
bir deney uçağıyla,
içine girebilirim patlayacak
bir roketin, bir başıma
çok uzak
bir gezegeni
arayabilirim
boşlukta.

Gönlüm yine de
titrer sevinçten,
masmavi
göğü
seyrederken.
Gönlüm yine
titrer sevinçten,
hâlâ sağım diye,
yaşıyorum.

Ama diyelim ki,
aldınız, ne kadar diyelim?
Bir buğday tanesi kadar
inancımdan,
haykırırım o zaman
yüreğinden yaralı
bir panter gibi
haykırırım acıdan.

Ne'm kalacak
benim o zaman?
Soyulduktan sonra
darmadağın olurum.
Daha doğrusu,
açıkçası
soyulduktan sonra
sıfıra inerim ben.

Belki de siz
mutlu günlere
inancımı benim
yıkmak istersiniz,
inancımı,
daha güzel
daha anlamlı olacağına
gelecekteki yaşamın?

Söyleyin lütfen, neyle saldıracaksınız?
Kurşun?
Hayır! Yararsız!
Durun! Kurşununuz beş para etmez!
İnancım
zırhla kaplıdır göğsümde
ve bu zırha işleyecek
kurşun
icat edilmemiştir henüz!
İcat edilmemiştir!

FABRİKA

Fabrika. Başı duman duman bulut.
Halk cahil,
hayat ağır, sıkıcı.
Hayat maskesiz ve makyajsız
hırlayan, azgın bir köpek.

Savaşacaksın bıkıp usanmadan,
ve direneceksin yılmadan,
bir dilim ekmek
koparabilmek için
kulaklarını dikmiş
bu kuduz köpeğin dişlerinden.

Kayışlar şaklıyor salonlarda,
her köşede
sesi dişlilerin.
O kadar boğucu ki hava,
olanaksız
ciğerlerini doldurmak,
derin bir solukla.

İki adım ötede bahar yeli
talazlıyor tarlaları, güneş ışıl ışıl...
Göğe
yaslanıyor ağaçlar,
gölgeleri
fabrikanın duvarlarına.

Ama nasıl da yabancı
ve gereksiz burada,
hepten unutulmuş
şu tarla!
Bir el fırlatıp atmış çöp kutusuna
mavi gökyüzü hülyalarını.
Çünkü bir an düşmek dalgalara,
bir an yumuşaması yüreğin,
yok yere gitmesi demektir
güçlü
işçi
ellerin.

Ve patırtısında
gürültüsünde makinelerin
olanca sesinle bağırman gerek,
sözlerin aşabilsin diye
aradaki boşluğu,
anlamlarını yitirmeden.

Ve yıllarca bağırdım ben
hayatım boyunca...
Duyuyordum bağırdığını herkeslerin
makineler
fabrika
ve insanların
en kuytu
karanlık köşelerde.

Ve bütün bu haykırışlar
bir alaşım oldu
zırhladık hayatımızı onunla,
öyle bir alaşım ki
bir çubuk koydun mu tekerine
kırılır kolların o anda...

Ve sen, fabrika, bir de
kat kat
duman ve kurum
yağdırıyorsun üstümüze.
Boşuna! Sensin bize kavgayı öğreten.
Ve biz indireceğiz
güneşi yanıbaşına.

Çalışmaktan yüzü kararmış
bunca insanı
ezinç içinde ezip geçen
fabrika
yorulmaz bir yürek var sende
binlerce yürekle birlikte çarpan.

ANI

Bir arkadaşım vardı,
can arkadaştı,
yalnız... kötü kötü öksürürdü.
Ateşçiydi meslekten
küfeyle kömür taşır
külleri atardı
on iki saat gece vardiyasında.

Gözleri geliyor gözümün önüne
ateşçi arkadaşımın.
O gözler ki içerdi adeta
kurumlar arasından
bir yol bulup süzülen
ve küçük barakamıza giren
güneş ışınlarını tek tek.

Nasıl da alevlenirdi
hummalı susuzluğu
bahar günleri,
dışarda yapraklar
hışır hışırken,
ve kuşlar
sürülerle
geçerken gökyüzünden.

Duyardım
gözbebeklerindeki yalvarışı,
acıyı görürdüm,
o ölümcül acıyı!
Öylesine küçüktü dileği o gözlerin
baharı,
öbür baharı görmek...

Geldi bahar
bütün güzelliğiyle:
Güneş,
ılık hava
ve gülleriyle.
Bulutsuz gökyüzünde
yayıldı
bir menekşe kokusu.
Ama onun içi karanlıktı
içine çöken günlük hayat
öylesine sıkıcıydı...

Derken,
birden değişti her şey.
Motor başladı teklemeye.
Gacur gucur bir ses
ve... stop etti.
Bilmem neden,
belki de
ateşçinin ölmesinden.

Belki tam böyle değil.
Belki acıkmış motor,
bekliyordu emektar bir el
kürek kürek kömür
atsın diye vaktinde ateşe.
Evet, belki de.
Bilemiyorum.

Ama öyle geliyor ki bana,
bütün o patırtı içinde,
soruyordu sızlana sızlana:
"Öteki genç nerede?"

O –öteki– öldü.
Ama işte
dışarda bahar.
Uzaklarda
ok gibi gidiyor kuşlar.
Onları göremeyecek bir daha.

Böyle bir arkadaşım vardı...
Can arkadaştı!..
Yalnız kötü kötü öksürürdü.
Ateşçiydi meslekten.
Küfeyle kömür taşır,
külleri atardı
on iki saat gece vardiyasında.

KARŞILIKLI KAVGA

Ellerimizi kenetledik seninle,
ve amansız bir kavgaya tutuştuk.
Bu kandır damlayan yüreğimde,
sende hal kalmamış. Öyleyse?
Biri düşecek,
birimiz yenilecek
ve sensin yenilecek olan.

Kuşkun mu var? Korkmuyorsun öyle mi?!
Ama her hareketimi hesapladım ben,
topladım bütün cesaretimi
ve yenilip gideceksin sen
ey yozlaşmış, berbat hayat.

Kavgamız şimdi başlamıyor.
Kavgamız yıllar önce başladı.
Uzun yıllar öncesinden
kıran kırana savaşıyoruz.
Çoktandır kenetli ellerimiz.
Ve unutmayacağım hiçbir zaman
senden yediğim feci yumruğu.

Gaz patladı ocakta
ve tonlarca kömür
aşağıda
gömdü on beş insanı.
Gömdü
tonlarca
kömür

on beş
insan
ölüsünü.

Bendim
onlardan
biri.

Bir mahzenin eşiğinde
tütüyor
düşmüş
bir tabanca.
Yavaş yavaş soğuyor ceset...
Ne bir haykırış,
ne bir inilti
bir kurşun
sonra çöplük.
Ne kadar da kolay...
Kavgasız,
hayata küskün,
sessizce.
Kim miydi o
bilmiyor musun?
Bendim
o
ben!

Pusuya düşürülmüş
bir adam
uzanıyor ıslak kaldırımda.
Dinamitlerle dolu gökyüzü,
patlayışlarla
indi inecek alana.
Orada, kan gölü içinde yatan
adam
kardeşimdir benim,
ve buzlu cam gibi gözlerinde
kin ve sevgidir
yanan.
Alçak,
hain
nişancı
hemen yitirdi
izini.
Hatırladın mı o serseriyi?
O
bendim.

Hatırladın mı bir çocuk öldü
Paris'te, barikatlarda...
Bir çocuk
öldü
kanlı gericilikle
savaşta.
Damarlarındaki kan
çelik gibi
soğudu yavaş yavaş.
Ve hafif bir gülümseyiş
gezindi dudaklarında bir an.
sonra mosmor kesildi o dudaklar
ama gözleri
yanıyordu alev alev,
gözleri şarkı söylüyordu:
"Libérte chérie!"...
Bir sokak çocuğuydu
kurşunlanan.
Ölüm soğukluğuyla yerde yatan.
Hatırlıyor musun
o sokak çocuğunu?
O bendim!

Hatırlıyor musun bilmem,
bir motor
sevinçli
bir iyimserlikle
yardı sis perdesini
o perde ki
bir nem deniziydi
kuşların bile
geçmediği;
bir motor ki
kanatlarıyla
parçalar buzları,
değiştirir yörüngesini dünyanın
ve patlayışıyla benzin buharının
yol açar geleceğe doğru.

Yücelerde şarkı söyleyen o motor,
el emeğimdir benim,
motorun söylediği şarkılar
kanıdır yüreğimin.

Dikkat kesilip
pusulayı izleyen,
sislerle,
kuzey soğuğuyla
savaşan o adam,
hatırlıyor musun
kimdi?
O
bendim.

Ben oradayım
buradayım.
Ben her yerdeyim.

Teksas'ta bir işçi,
Cezayir'de bir hamal,
şairim...
Her yerdeyim ben!
Her yerde!

Ne diyorsun,
kazanacak mısın,
kötü, somurtkan
pis hayat?
Yanıyorum,
yanıyorsun
sen,
ikimiz de
kan ter içinde.
Ama, sen, bitiyorsun
zayıflıyorsun,
düşüyorsun güçten.

Bu yüzden acımadan ısırman,

belki de
ecelin geldiğinden.
O zaman,
hep birlikte,
senin yerine,
ter ve emekle
bir hayat kuracağız
istenen
ve gereksinen
ama
ne hayat olacak!

MEKTUP

Anımsıyor musun
denizi ve makineleri,
yapışkan bir karanlıkla dolu
ambarları?
Ve Filipinler'e duyduğumuz
o yabanıl özlemi,
Magosa üstündeki
iri yıldızlara?
Anımsıyor musun bir tek denizci ki
bakış atmamış olsun uzaklara,
tropikanın soluğunun hissedildiği
gecenin sönüp gittiği yerlere?
Anımsıyor musun nasıl
yavaş yavaş
soğuyordu son umutlarımız
iyiye
ve insana
olan inancımız
romantizme,
ve boş heveslere?

Anımsıyor musun
nasıl çabucak
bizi hayatın kapanına kıstırdılar?
Kendimize geldik.
Geçti.
Çok fena bağlanmıştık.
Kafesteki hayvan gibi
aç aç parlıyordu
gözlerimiz
ve aranıyordu
merhamet dilenip.

Gençtik,
o kadar gençtik!
Ve sonra... sonra
bir kin
derinden işliyordu yüreğimize.
Kangren gibi,
hayır, cüzam gibi
yayılıp
kaplıyordu ruhumuzu,
boşluğun
ve karanlık umutsuzluğun
korkunç ağlarını örüyordu,
yavaş yavaş ilerliyordu kanımızda,
uluyan gözdağlarıyla.
Oysa erkendi, çok erkendi...

Orada
yedi kat gökteyse,
titriyordu yine
martıların kanatları.
Gökyüzü parlıyordu yine
mika gibi,
gökboşluğu yine mavi
ve uçsuz bucaksızdı,
ufukta yine akşamları
yitiyordu yelkenliler
ve serenler görünmez oluyordu enginde,
ama biz körleşmiştik.
Benim için bunlar geçmişte kaldı artık önemsiz.
Ben ki bir ot yatağı paylaştım seninle
ve işte anlatmak istiyorum sana
nasıl canlıyım bugün, nasıl derin inancım.

Şakaklarımda delik açmamak için
beni durduran
işte
bu.
Yüreğimizdeki o kini
bugün
budur
kaynayan
bir kavgaya
dönüştüren.

Ve bize Filipinler'i geri verecek
ve Magosa üstündeki
iri yıldızları,
ve yüreklerimizde
sönen sevinci,
makinelere duyduğumuz ölü sevgiyi,
tropikal rüzgârların soluduğu
denizlerin mavi sonsuzluğunu.

Şimdi gece.
Makine ritmiyle
bana eşlik ediyor
ve sıcak bir inanç estiriyor.
Bilsen nasıl seviyorum hayatı!
Ve nasıl tiksiniyorum
boş
ve ham hayallerden.

Günün ağaracağından ne kadar eminsem
eminim buzları kafamızla kıracağımıza.
Ve karanlık ufuktan
güneş,
evet, bizim
parlak
güneşimiz
ışıyacak.

Bırak o zaman dalasın
küçük bir kelebek gibi
kanatlarımı.
İlençler yağdırmayacağım,
yakınmayacağım hayır,
biliyorum çünkü
ölünecek yine de.
Ama
zehirli küfünden
sıyrılırken
yeryüzü,
yeniden doğarken milyonlar,
bir türkü olacak ölmek,
evet, bir türkü!

İNSAN ÜSTÜNE TÜRKÜ

Bir bayanla
tartışıyoruz
konumuz:
"Zamanımızın insanı".

Hanımda surat bir karış, anlıyorsunuz
ayak diriyor, sinirleniyor,
ağlıyor hatta.
Lafa boğuyor beni
çamur atıyor
derken, başlıyor
sözcük sözcük dolu yağmaya.

Bir dakika, diyorum, bir dakika,
dinleyin beni...
O, gücenmiş sözümü kesiyor:
– Oh, lütfen, yeter!
Tiksiniyorum insan denen şeyden.
Layık değil sizin övgünüze.

Bir yerde okumuştum
adamın biri baltayı kaptığı gibi,
doğramış öz babasını.
Yıkanmış,
sonra da
kiliseye gitmiş
ve... hafiflemiş.

Dehşetle irkildim. Ağrıma gitmedi değil.
Ben ki
tökezlerim
kurama gelince
kendi kendime düşündüm bir an,
en iyisi gözden geçirmek öyküyü
sakince
acele etmeden.

Olay yeri Mogila köyü
Baba üç beş kuruş koymuş
köşeye.
Oğul anlamış durumu,
iç etmiş parayı
Sonra öldürmüş babasını.

Aradan bir hafta, bir ay
geçmemiş
jandarma dayanmış kapıya ve... mahkeme.
Mahkemede
gönlünü okşayacak değiller ya,
adamı mahkûm etmişler ölüme.

Alıp götürmüşler
caniyi
tıkmışlar deliğe.
İnsanlar arasına düşmüş orada
ve insan
olmuş.

Bilmem
mayası neden,
nasıl yoğrulmuş
bilmem,
ama yazgısını
kitaplardan değil
öğrenmiş bir türküden.

Ve anlatıp dururmuş:
"Bre bir hata ettik
boyladık
darağacını.
Bi ekmeksiz kal,
sendeliyorsun
acıdan
ve bir yanlış adım, sonun feci.
Bekle dur
kurbanlık koyun gibi,
bi aşağı bi yukarı
gözlerin bıçakta.
Ah, kötü,
çok kötü
şu dünyanın düzeni!
Başka türlü olabilirdi oysa..."

İşte o zaman
başlarmış türküsüne
yavaştan.
Gözünün önünde
akıp giden hayat
ve sonra
dalarmış uykusuna
gülümseyerek...

Ama koridorda
fısıltılar dolaşıyor.
Sonra sessizlik bir an.
Biri yavaşça açıyor kapıyı.
Birkaç kişi. Arkalarında gardiyan.
İçlerinden biri,
titrek bir sesle:
"Haydi, kalk"
diyor.
Berikiler boş gözlerle
nemli, kurşuni duvarları
süzüyor.

Anlamış o zaman
hayat onun için
bitmiştir artık,
ve birden
fırlayıp terini silmiş
yabanıl bir boğa gibi
süzmüş çevresini.
Ama yavaş yavaş
kavramış
korkunun ecele faydası yok,
ölecek.
Ve o an
ferahlamış yüreği.
– Gidelim mi? demiş beriki.
– Tamam.

Yürümüş. Arkasından
yürümüşler
uğursuz bir ürpertiyle.
Söyleniyormuş asker:
"Bi bitse şu iş...
yedi belaya çatmışsın, kardeş."

Koridorda
dönüp dolaşıyor fısıltılar.
Karanlık sinmiş köşelere.
Sonra inmişler avluya,
tanyeri
ağarıyormuş yavaş yavaş.

Ve tanyerine baktığında adam
görmüş
ışık denizinde yıkanan yıldızı,
ve geçmiş aklından bir an
şu
ağır,
acımasız,
kara
yazgısı.
"İşim bitik...
Sallanacağım ipte.
Ama bununla
her şey bitmiyor işte.
Daha güzel bir hayat başlayacak
şarkılardan,
ve ilkbahardan..."

Hatırlamış o türküyü
ve aydınlanmış yüzü.
Gözleri alev alev
gülümsemiş sıcak
ve içten,
arkasına dayanmış, başlamış türküsüne.
Nedersiniz,
kompleks bir isteri mi
söz konusu burada?
Nasıl isterseniz öyle düşünün
lâkin
dostum, yanılıyorsunuz derim.
Adam sakin,
dili sürçmeden
okumuş türküyü sonuna dek.
Ötekiler korkuyla
süzüyormuş onu,
dehşetli bakışlar atarak.

Hapisane bile
titriyormuş dehşetle,
karanlık ürküyle sıvışmış.
Sevinçle seslenmiş
gökteki yıldızlar:
"Bravo, insanoğluna!"
Sonrası malûm. İpi
geçirmişler boynuna, ve
ölüm.

Hâlâ o şarkı
hafif hafif
dökülüyormuş dudaklarından.

Şimdi geldik çözüm noktasına.
Okurum, ya sen ne dersin?
Ağlamaya başladı zavallı hanım,
kendinden geçip bastı feryadı:
"Korkunç! Korkunç!
Sanki
yaşamış gibi anlatıyorsunuz!"...
Korkunç da ne demek?!
Adam türkü söylüyormuş.
Korkunç güzel değil mi bu?

Yurt
Türküleri

TÜRKÜ

Ormanların üstünde
Pirin'in yücesinde
uğulduyor rüzgâr.
Yedi kişi
savaşmaya
düştük yollara:
Ardımızda kaldı
uzaklarda
Pirin de
yıldızlı geceleri de.

Fundalıkta gizlendik
yabanıl hayvanlarla
böylece geçtik
karşı yakaya.
Sanki
otların üstündeki
yıkanmış kanlarıydı
babalarımızın.

Sanki
yapraklardan tanıdık
toprakta yatan
analarımızı.
Ve tanıdık
dinlendiği
paslı toprakta
ilk aşkımızı.

Yedi kişi
düştük yollara.
Ancak üçümüz
döndük buraya.

DOĞDUĞUM TOPRAKLAR

Doğduğum toprakların üstünde
bütün gün gülümsedi gökyüzü.
Gece yandı yıldız avizeler
tan atıp gün doğuncaya.

İşleri bitirip akşamleyin,
dönerken eve yürüyerek,
düşmanımı gördüm gölgede
uğrun uğrun elinde tüfek.

Sev demiştin, anneciğim,
insanları beni sevdiğin kadar.
Sevebilirdim, anne, ama
ekmek ve özgürlük de var.

HAYDUTUN TÜRKÜSÜ

Rüzgâr döküyor sarı yaprakları,
eve dönmeyeli üç yaz oluyor.
Taze gelinler dul sayıyor kendini
Pirin'e bakıp bakıp dövünüyor.

Karanlıkta gide gide bıkmadık mı,
çocuklarımız tütmüyor mu burnumuzda.
Bıkmadık mı taş yastık aramaktan,
çalılar üstümüze örtmek için.

Saçaklarda buzlar erimeye başladı
her yanı yabani otlar sardı, voyvoda.
"Kurşun sık havaya, yıldızlara!
Onurlu ve özgür düşelim savaşta."

Türküler

AYDIN ATEŞÇİ

Karanlıkta tıkırdıyor
uykulu uykulu raylar
Tutmuyor bir yerim
öylesine yorgunum.
İç geçiriyor biri.
"Umut yok..."
Hayır! Var!
Beni bekliyor dünya.

Biliyorum ben
yerimi hayatta
kaptırmam öyle
postumu ucuza.
Ekmek ve özgürlük
kavgasında
onurla öleceğim
bir işçiye yakışırcasına.

AŞK TÜRKÜSÜ

Beton bir blok gibi çökmüş
Barutun kaygısı üstümüze.
Ruhumuzda bir hırıltı: Savaş!
İçimizde kan, isyan ve ateş.

Şu fabrika bacalarını da
aynı isyandır kaplayan,
aynı şey akşam alacasında
dingin mavilikteki gökte.

Söyle bana, davul derisi gibi
bizi gererlerken çemberde,
söyle bana günah mı, aşk için
küçük bir yer ayırmam yüreğimde?

Cani bir makinelinin gaklamasıyla
kesilen patırtısında fabrikanın
söyle günah mı —Seni çok seviyorum!..
Diye geçirmek aklımdan?

Evet, doğru, aşkımızın dünyası dar
geleceğe yönelmiş bakışlarımla
bu yüzden bu kadar kısa
bir türkü yazıyorum sana.

Bir Ülke
Üstüne
Türküler'den

MEKTUP

Adres:
Senyora
Franceska Labore
HUESKA

Anne,
Fernandez öldürüldü!
Fernandez
toprağa gömüldü!
Fernandez
artık yaşamıyor!
Fernandez
ovalarda yatıyor
Madrid
kapılarında.

Ne kadar iyi insandı,
neden kıydılar canına?
Savaş duracak mı sandılar
Fernandez öldükten sonra?

Yalnız sana açabilirim
anneciğim, içimdeki acıyı.
Savaşta nasıl bilirsin,
sonsuz akar gözyaşları.

Öbür kadınların gözlerinde
avunmak istiyorum durmadan,
ama onları da bürümüş acı
ve yaşlar, yaşlar akan...

Belki kardeşi ölmüş
belki sevdiği şehit düşmüş,
belki bir şarapnel parçası
taze güzelliği yok etmiş.

Belki şimdi benim gibi
haber bekliyor boyuna,
nemli toprak sevdiğini
oysa çoktan almış koynuna...

Anne, sakın darılma ona
savaşmaya gitti diye.
Anlıyorum oydu haklı olan
bizdik düşen yanılgıya.

Aramızda yalnızca o
gördü çıplak gerçeği
hayvan gibi yaşamaktansa
ölmek elbet daha iyi.

Ekmeğimiz vardı. Bir somun
yeterdi iki kişiye.
Ama doğacak oğlumun
karnı doyacak mıydı anne?

Dahası var. Ancak o bahis
zor anlaşılır, nedense.
Gidip dövüştüler. Neden?
Bir lokma ekmek için mi yalnız?

Yüzlercesini gömdüler bugün,
sığınak altında kalanların,
gözlerimle gördüm hepsini,
söyleyecek söz bulamıyorum.

Öyle görülmemiş bir şeydi,
öylesine tuhaftı her şey,
yüzlerce insan birden
yeni bir ışıkla parladı.

Gördüm, gördüm bir an
tabutların tahtaları arasından,
tahtaları arasından tabutların
el uzatıyorlardı birbirlerine.

Öldükten sonra da kaynaşmış,
yatıyorlardı tek kişi gibi
ve alevleri mutlu ölümün
ışıl ışıldı gözlerinde...

O anda anladım her şeyi
gitmeliydi o savaşmaya.
Kavgada şehit oldu sevdiğim
göremeyeceğim onu, göremeyeceğim!

Anne, Fernandez öldürüldü!
Fernandez artık yok, anne!
Fernandez kara toprağa gömüldü!
Ağla, ağla onun gençliğine.

Bir şey hissettirme babama!
Bu acı yer bitirir onu.
Gizli gizli ağla bir yanda
hiç, hiçbir şey söyleme...

Eğer anlayacak olursa,
bir kurt düşerse içine,
iyi olduğumuzu söyle,
doğacak bebeğimizi müjdele.

De ki ona "Dolores
şimdi masallar öğreniyor.
Soruyor kızınla Fernandez
kız mı erkek mi ister? diye."

Ne yazsam, annem benim
acı katacak acına.
Sevgiler biricik kızından
Dolores Maria Goya.

ANTOLOJİ

(Seçmeler)

BİR KÖR

Bir kör
keman çalıyor
mahalle sinemasında.
Dinliyor
ve duyuyorsun sanki
geniş bir stepte koşan
bir troykanın çıngıraklarını
ve görüyorsun hatta
öpüşüyor iki sevgili.
Üstlerinde kunduz kürkler,
kar okşuyor hafiften...
Hiç kimse yok
uzaktalar kaba insanlardan.

Ah, ne kadar ayrı
duyduğumuz şeyler
ve ne kadar uzağız
senle ben!..
Görüyorum: Çamurlu bir gece.
Keder
kaplamış mahalleyi...
Biliyorum
orada
her duvarın
ve çitin arkasında
acı çekiyor
tekmelenmiş
bir oğlu hayatın.

Son notası da susuyor
bu minör pasajın.
Sense hâlâ yaşıyorsun
kendi yitik ılgımında.
Ve anlamıyorsun, rahatlık
kıskanılır bir şeydir artık. Şimdi
kof bir üzüntüyle dolanıp durmak
utanılasıdır benim için,
ve ağlaşmak
İspanya'da bir şövalye ölüyor diye. Neden

dünya yeni bir düşüncenin
çekirdeğiyle mayınlanmışken;
senin beyaz karlarla kaplı
steplerinin üzerinden
bahar rüzgârları estiğinde,
Kafkaslardan ve Urallardan
güneşler getiren
yeni insanların ekspresi geçip gittiğinde
neden en küçük bir iz bile yok
yabanıl steplerin kederinden.

Dinle,
ve bu uyum selinin
şırıl şırıl akan suyunda
yıka gözlerini,
bak
dünya ne kadar büyük!
Dünya sende ve bende
ve kişiliksiz dedikleri
şu yığınlarda.
Ama ben seviyorum onları,
çünkü ileriye, yeni bir güne doğru
yürüyorlar adım adım
çünkü savaşıyorlar.

KORKMAYIN ÇOCUKLAR

Çok çalışıyoruz,
sabahtan akşama kadar.
Ama ekmeğimiz az,
ekmeğimiz yetmiyor çocuklar.
Yüzleriniz
kırış kırış ağlamaktan,
hele gözleriniz
sağır dilsiz
kocaman kocaman
üzgün gözleriniz...
Korkuyla bakarlar
çığlık çığlığa:
Ekmek!
Ekmek!
Ekmek!

Dinleyin, miniciklerim,
dinleyin, yavrularım benim,
bugün böyle,
böyleymiş dün de.
Ve ben, yemeğim olmadığından,
elimden başka şey gelmediğinden,
n'apayım
inançla
besleyeceğim sizi.

Gün gelecek
çekip çevireceğiz yılları,
koşacağız beton bir kola
günlerin sularını.
Bırakmayacağız onları, değil mi?
Gem vurup sulara
diyeceğiz:
"Böyle akacaksınız!"
Ve öyle akacaklar!

Ekmeğimiz olacak o zaman.
Ekmeğimiz olacak!
Gözleriniz ışıyacak sevinçten,
yavrucuklarım benim.
Benim ekmeğim mi var,
senin de olacak,
senin ekmeğin mi var,
bütün herkesin olacak.

Ve hayat o zaman
öylesine güzel olacak,
günümüzün küfleri
çok uzaklarda kalacak.
Şarkılar söyleyeceğiz bir ağızdan,
şarkılar çalışırken bile,
sevinçli şarkılar,
insanın onuruna.

Olur da kocarım o gün
gözleyeceğim
penceremden
uzak yolları,
gözleyeceğim dönüşünüzü
dinç ve gürbüz
ve sessizce fısıldayacağım.
"Ah, dünya ne güzel!"

Öyle de olacak!
Bugünse ekmeğimiz kıt.
Annelerimizin göğüsleri
kuru mu kuru.
Ağlamak yararsız.
Ağlamak gereksiz.
Ama derinde, korkunç
bir ezinç yer eden.
Sizin "bugün"ünüz
yanan acıdır için için!
Ama
korkmayın, çocuklar,
yarınlar
için!

SÖZCÜKLER

Sözcükler vardır, deler
keskin dişleriyle yüreği
döker bütün duygulara
pis kokulu zehrini.

Örneğin, hain sözcüğü
yüzüm kızarır duydum mu
tokat yemiş gibi olurum,
yanıp tutuşurum o an.

Bunları yazmayacağım, hayır,
öylesine genç ve temizim,
onların pis kokusunu değil
hayatın taze havasını isterim...

Yatıyorsun prangaya vurulmuş,
kafanda çağıldıyor çağlayanlar,
ve geliyor uzaklardan bir ses:
Özgürlük!

Sanki avuçlarının içinde,
sonsuz bir ovadır uzayan,
ve garip, büyülü çağrısıyla
yankıyor: Özgürlük! Özgürlük!

Orağın özgürce biçtiği yerde
işitiyorsun çınlarken özgürlük.
Saçların dalgalanırken meltemde
bulunur mu daha etkili bir sözcük?

TARİH

Bizden mi söz edeceksin, tarih,
sararıp solmuş sayfalarında?
Öyle anlı şanlı kişiler değildik
çalışırdık fabrikada, bürolarda.

Tarlalarda ırgatlardık, ekşi ekşi
soğan ekmek kokardık,
sarkık pos bıyıklarımızla
hayata küfredip lanet okurduk.

Kadrimizi bilecek misin bari,
besledik seni bunca olayla
giderdik kanmayan susuzluğunu
binlerce insanın kanıyla.

Dış hatlarını alacaksın sade
içi, biliyorum, boş kalacak
ve o basit insanın dramını
hiç kimse hatırlamayacak.

Şairler kendini kaptıracak
tempolara, toplantılara
bizim yazılmamış acılarımız
gezinecek boşlukta bir başına.

Sözünü etmeye değer miydi?
Değer miydi deşmeye o hayat?
Deşmeye gör zehir gibi bir koku
ağızda acı mı acı bir tat.

Çit kenarlarında doğduk,
dikenli çalıların dibinde,
ısırıp kupkuru dudaklarını
yatardı analarımız ter içinde.

Sinekler gibi ölürdük güzün
kadınlar karalar bağlardı,
türküye dönüşen ağıtlarını,
yalnız yaban otları duyardı.

Ölmeyip de sağ kalanlar,
ter damlardı her yanımızdan,
öküzler gibi çalışıp durduk,
o iş senin bu iş benim demeden.

"Böyle gelmiş böyle gider..."
Diye başlardı babalarımız
bizse surat asıp tükürürdük:
Batsın aptalca felsefeniz.

Öfkeyle kalkardık sofradan
kendimizi dar atıp sokağa
umut okşardı gönlümüzü
güzel ve aydınlık şeylerle.

Nasıl gergin beklerdik
tıklım tıklım kahvelerde!
Ve dinleyip son bildirileri
yatardık geç saatlerde.

Nasıl avunurduk umutlarla!..
Gök gittikçe alçalıyordu,
ıslık çalıyordu kızgın rüzgâr...
Ah, dayanamayacağım! İstemiyorum!..

Ama senin sonsuz ciltlerinde,
her harfin, her satırın altında
acılarımız çığlık çığlığa
diş bileyecek nefretle.

Çünkü hayat aman dinlemeden
dövdü bizi ağır elleriyle,
vurdu vurdu aç avurtlarımıza,
paslıdır dilimiz bu yüzden.

Bu yüzden, uykularımdan
çalarak yazdığım şiirler,
parfüm kokmaz, bu yüzden
kısadır o çatık kaşlı sözler.

Çektiklerimiz için,
yok ödül filan beklediğimiz
ne de o koca ciltlerinde
resmimiz olsun isteriz.

Yalnız yalın anlat öykümüzü
geleceğin insanlarına,
yerimizi alacaklara anlat
nasıl cesurduk kavgada.

• • •

Günler geliyor, öyle karanlık ki,
uluyasın geliyor hınçtan.
Sızlıyor göğsün, dilinde bir acılık
ve paslar birikiyor gırtlağında.

Günler geliyor... ve soruyorsun içinden
neden bu acı, bu yabanıl öfke,
kaynakları öyle derin ki.

BALIKÇI HAYATI

Görüyorsun:
Yelkenler fora,
ay bir yandan,
ve düşünüyorsun:
İşte hayat dediğin,
şiirle
dolu bir hayat.

Yukarda
yıldızlar yanıyor.
Gökyüzü
sedef gibi parıldıyor.
Poyraz
denize
bukleler
yapıyor
elleriyle.

Ah,
özgür balıkçı hayatı
şarkılarda
söylenen!
Serende beyaz yelken...
Gerisini
sen tamamla.

"Sonsuz deniz" demeyi unutma,
sonra hafifçe
bir mavi çek
işte olağanüstü bir tablo sana
çekici
ve sempatik.

Dönüyorsun sonra
ıslanmış
iliklerine kadar.
Teknenin üstü açık.
Ve dümen dolabında
iki balık
karanlıkta pul pul.
Çıkıp İsa gelse
şimdi
ne yapar acep
bu iki balıkla?

Acıdan
gözler yanıyor,
nefretten
boğazlar düğümleniyor.

Yağmur sızıyor içeri
damın üstündeki
kamışların arasından.
Dalıyorsun uykuya.
Ve düşünde
hayır görüyorsun uzaklardan.

Ah,
kapkara bir hayat!
Balıkçı hayatı!
Bir bilinmezlik.
Anlatabilirsen anlat,
bir de kalkmış
şarkılardan söz ediyorsun...

BAHAR

Dışarda leylak kokusu,
dışarda mavi gökyüzü.
Dostum, duyuyor musun kuşları?
Dışarda bahar! Merhaba!

Geliyor benzin buğularını,
çelik kanatlar ağını aşarak.
Ardına kadar aç kapını
ve karşıla baharı dipdinç.

Gümüş kar suyunu toplayan
ırmaklarla geliyor bahar,
sisli uzaklıkları geçip
geliyor top sesleriyle.

Soruyor: "Nöbette misin yine?
Hâlâ yorulmadın mı sen?"
Ve sonra alıp götürüyor
aydın kanatları üstünde.

Ateşler yanıyor gözlerinde,
kanın başlıyor kaynamaya.
Gözünün önünde dünyalar,
güneşli günler açılıyor.

Sevgilin mi var? — Sev!
Hayata inanıyor musun? — Güzel!
Gel, ver bana elini
dışarda bahar! Merhaba!

• • •

Yaşlanmış olacağım, çok yaşlanmış,
sağ kalırsam elbet, kıyımdan sonra,
bin sekiz yüz kırk modeli
balıklı alfabe gibi paralanmış.

Çocuklar bakmak için resimlerine
sonundan başlar ya bir kitabın,
ben de öyle bakıp geleceğe
düşler kurmak istiyorum bugün.

Neden olmazmış? Şükür düşlere sansür yok,
düşler ışık saçar mavi mavi.
Rüzgârların peşi sıra koşmak
elbet oturup ağlamaktan iyi.

Oğlum benim o zaman
yirmilerinde olacak.

ANTENLER

Soğukta vın vın ötüyor antenler.
Gökyüzü çökmüş üstlerine.
Ben uyumuyorum, onlar da uyumayacak,
başı dönmüş haberden, düşünceden.

Vınlayacak kulaklarda eşekarısı gibi
aptal, kin kusan bir ajitatör sesi.
Gözlerim öfkeyle parlayacak
ve sonra çevireceğim kondansatörü.

Yüzeceğim bir saksafonlar sisinde,
kesik kesik ritminde müziğin
titreyecek kesilmiş dizleri zenci kızın...
Sen bu musun, insanlık?

Sanki bu tropikal sıcakta
göğün ağır kubbesi altında
doğuyor zenci insanlar
kabarelere egzotik dekor diye.

Sanki akıp gidiyor hayatımız
dümdüz ovada Tuna gibi.
Dalgalandır kara perçemini
yarış bahar rüzgârlarıyla.

Ama dinle, bu gece de ayazda
nasıl vın vın ötüyor antenler.
Ben uyumuyorum, onlar da uyumayacak,
sen de uyumayacaksın, ey insanlık.

VEDA

Karıma

Rüyalarında geleceğim bazen
beklenmedik bir konuk gibi uzaktan.
Sokakta bırakma beni
kapıyı sürgüleme üstümden.

Usulca gideceğim. Oturacağım ses çıkarmadan,
gözlerimi dikeceğim seni görmek için karanlıkta.
Sana bakmaya doyunca
bir öpücük konduracak ve çıkıp gideceğim.

• • •

Kavga amansız ve katı.
Kavga, dedikleri gibi destansı.
Ben düştüm. Yerimi başkası alacak... o kadar.
Burda, bir kişinin lafı mı olur?

Kurşuna diziliş, dizildikten sonra kurtlar.
O kadar yalın ve akla yatkın.
Ama birlikte olacağız fırtınada,
halkım, çünkü sevdik seni.

23 Temmuz 1942
saat, 14.00

İÇİNDEKİLER

Vaptsarov'un Şiirinde
İki Hareket Noktası, *Erdal Alova* 7

Gençlerin Yaratıcılığı Üstüne, *Nikola Vaptsarov* 13

Tiyatro ve Seyirci Kitlesi, *Nikola Vaptsarov* 15

Nikola Vaptsarov:
Bulgar Şiirinde Bir Yenilikçi, *Prof. Penço Dançev* 17

Şairin Eşi Boyka Vaptsarova ile Bir Konuşma 25

N. Vaptsarov'un Eşi Boyka Vaptsarova'ya
Yazdığı Aşk Mektubu 33

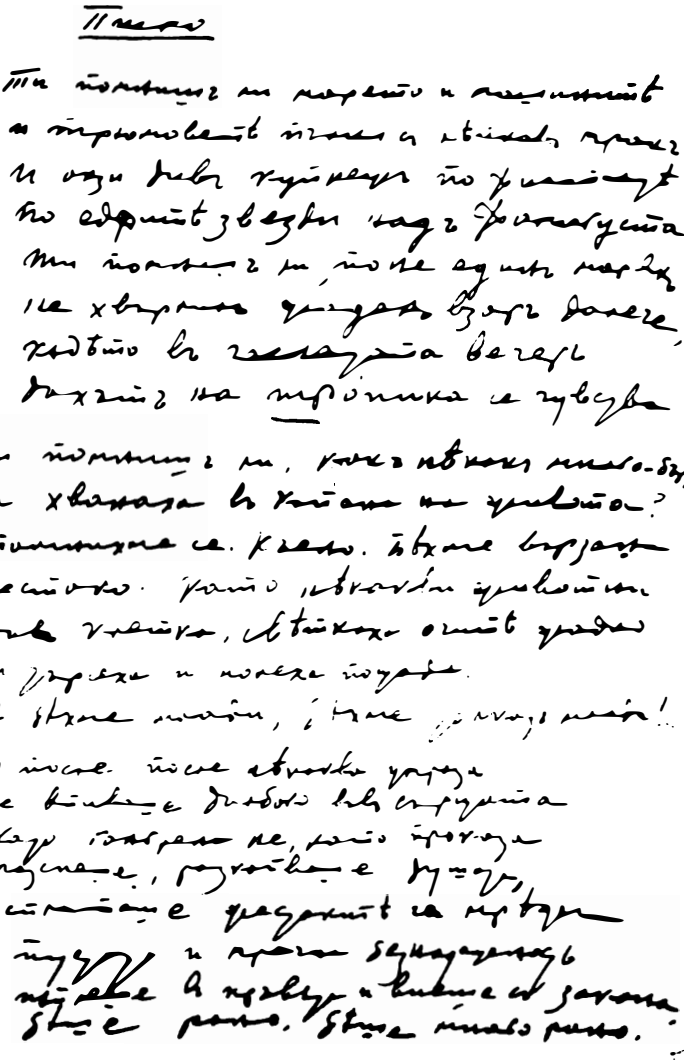
MOTOR TÜRKÜLERİ (Seçmeler) 37

İnsan Üstüne Türküler 39
İnanç 41
Fabrika 46
Anı 50
Karşılıklı Kavga 55
Mektup 64
İnsan Üstüne Türkü 72
Yurt Türküleri 85
Türkü 87
Doğduğum Topraklar 90
Haydutun Türküsü 91
Türküler 93
Aydın Ateşçi 95
Aşk Türküsü 96
Bir Ülke Üstüne Türküler'den 99
Mektup 101

ANTOLOJİ (Seçmeler) 109

Bir Kör 111
Korkmayın Çocuklar 116
Sözcükler 123
Tarih 125
••• 131
Balıkçı Hayatı 132
Bahar 136
••• 138
Antenler 139
Veda 141
••• 142

FOTOĞRAFLARLA VAPTSAROV 143

"Mektup" adlı şiirin orijinali, Sofya, 1938.

Yaşamının son dönemindeki çalışma odası **(1940-1942)**.
N. Vaptsarov'un Sofya'daki müze evi, 1956.

Nikola Vaptsarov, M. Kondova, B. Vaptsarov, 1934.

Koçerinovo köyünde orman ürünlerini işleyen fabrikadaki işçilerle birlikte, 1934.

Karısı Boika ve oğulları Yonko, Koçerinovo, 1936.

Çerepiş köyüne yaptıkları yolculukta N. Vaptsarov ve B. Vaptsarov, 1939.

Denizcilik Okulu'nun ana girişinde öğrenci arkadaşlarıyla birlikte, Varna, 1928.

Öldürülmeden önce polis müdüriyetinde
çekilen son fotoğrafı, Sofya, 1942.

Koçerinovo köyünde, 1933.